

Latijnpage.com

Grammatica Latijn

Laatste versie: 30 januari 2006

www.latijnpage.com

Inleiding

Deze grammatica is afkomstig van **Latijnpage.com** en mag alleen voor persoonlijk gebruik gebruikt worden!

Op geen enkele manier mag deze grammatica op andere sites geplaatst worden zonder de uitdrukkelijke toestemming van Latijnpage.com

Het is mogelijk dat er fouten in deze cursus staan. Indien dit het geval is kunt u altijd contact opnemen met de webmaster via de website of via *contact@latijnpage.com*!

Voor de geïnteresseerden: deze cursus is gemaakt met L^AT_EX.

www.latijnpage.com

Niels Welkenhuyzen
Webmaster Latijnpage.com

Inhoudsopgave

1	Werkwoorden	5
1.1	De uitgangen	5
1.2	De indicatief	5
1.2.1	De regelmatige werkwoorden	5
1.2.2	De deponente werkwoorden	6
1.2.3	De semi-deponente werkwoorden	6
1.2.4	De verkorte werkwoordsvormen	6
1.2.5	De onregelmatige werkwoorden	7
1.3	De conjunctief	8
1.3.1	De conjunctief praesens	8
1.3.2	De conjunctief imperfectum	9
1.3.3	De conjunctief perfectum	9
1.3.4	De conjunctief plusquamperfectum	10
1.3.5	Vervoeving amare	10
2	Naamwoorden	11
2.1	Verbuigingen van de substantieven van de 1 ^{ste} , 2 ^{de} en 3 ^{de} klasse	11
2.2	Adjectieven van de 2 ^{de} klasse	11
2.3	Verbuigingen van de adjectieven van de 1 ^{ste} en 2 ^{de} klasse	12
2.4	Enkele uitzonderingen bij de onzijdige substantieven	12
2.5	Wanneer <i>-ium</i>	12
2.6	De uitzondering <i>domus</i>	13
3	Syntaxis van de naamvallen	14
3.1	De nominatief en de vocatief	14
3.2	De accusatief	14
3.3	De genitief	15
3.4	De datief	16
3.5	De ablatief	16
4	De bijwoorden	18
4.1	Hoe vorm je bijwoorden?	18
4.2	De trappen van vergelijking	18

5	De trappen van vergelijking	20
5.1	De comparatief	20
5.2	De superlatief	20
5.3	Uitzonderingen	21
6	De participia en de losse ablatief	22
6.1	De participia	22
6.2	De losse ablatief	23
7	Het gerundium & (<i>pseudo-</i>)gerundivum	24
7.1	Het gerundium	24
7.2	Het gerundivum	24
7.3	Het pseudo-gerundivum	25
8	Voornaamwoorden	26
8.1	Het persoonlijk voornaamwoord	26
8.2	Het bezittelijk voornaamwoord	26
8.3	Het aanwijzend voornaamwoord	27
8.4	Het verwijzend voornaamwoord	27
8.5	Het betrekkelijk voornaamwoord	28
8.6	Het vragend voornaamwoord	29
9	Onbepaalde voornaamwoorden en voornaamwoordelijke adjectieven	30
9.1	Aliquis en quidam	30
9.2	Quisquam en ullus	31
9.3	Nemo, nihil en nullus	31
9.4	(unus)quisque	31
9.5	Solus, totus, uter, uterque, neuter, alter en alius	31
10	De telwoorden	33
11	Compleetieve zin	35
11.1	De infinitiefzin	35
11.2	De indirecte vraag	36
11.3	De volitieve compleetieve zin	37
11.4	Belangrijke aanvullingen bij de compleetiefzin	37
12	Bijwoordelijke bijzin	39
12.1	Inleiding	39
12.2	Bijwoordelijke bijzin van gevolg	39
12.3	Bijwoordelijke bijzin van doel	40
12.4	Bijwoordelijke bijzin van reden	40
12.5	Bijwoordelijke bijzin van tijd	40
12.6	Belangrijke opmerking	41
12.7	Bijwoordelijke bijzin van voorwaarde	41
12.8	Bijwoordelijke bijzin van toegeving	42
12.9	Bijwoordelijke bijzin van vergelijking	42

13 De bijvoeglijke bijzin	44
13.1 Inleiding	44
13.2 Indicatief	44
13.3 Conjunctief	44
13.4 De correlativa	44
14 Overzicht van het gebruik van...	45
14.1 Overzicht van het gebruik van (-)ne	45
14.2 Overzicht van het gebruik van cum	45
14.3 Overzicht van het gebruik van ut	45
14.4 Overzicht van het gebruik van quod	46
14.5 Overzicht van alle voegwoorden van de bijwoordelijke bijzin	46
15 De woordvolgorde	48
15.1 Vaste woordvolgorde	48
15.2 Expressieve woordvolgorde	48
16 De stijlfiguren	49
17 De woordvorming	52
17.1 De samenstellingen	52
17.2 De afleidingen	54
18 Voorzetsels	56
19 De indirecte rede	59
19.1 Inleiding	59
19.2 De wijze van het werkwoord	59
19.3 De tijd van het werkwoord	60
19.4 De voornaamwoorden	60
19.5 Indirecte rede in ruimere zin	60

Hoofdstuk 1

Werkwoorden

1.1 De uitgangen

	Actief			Passief / Deponent	
	Indicatief Conjunctief	Imperatief	Indicatief perfectum	Indicatief Conjunctief	Imperatief
1ste enk.	-o / -m		-ī	-or / -r	
2de enk.	-s	- / -e	-isti	-ris	-re
3de enk.	-t		-it	-tur	
1ste mv.	-mus		-imus	-mur	
2de mv.	-tis	-te	-istis	-mini	-mini
3de mv.	-nt		-erunt	-ntur	

1.2 De indicatief

1.2.1 De regelmatige werkwoorden

- De 1ste vervoeging bevat de werkwoorden waarvan de praesensstam eindigt op een \bar{a} (paradigma: amāre, amavi-amatum).
- De 2de vervoeging bevat de werkwoorden waarvan de praesensstam eindigt op een \bar{e} (paradigma: monēre, monui-monitum).
- De 3de vervoeging bevat de werkwoorden waarvan de praesensstam eindigt op een medeklinker (paradigma: tegēre, texi-tectum).
- De 4de vervoeging bevat de werkwoorden waarvan de praesensstam eindigt op een \bar{i} (paradigma: audīre, audivi-auditum).
- De 5de vervoeging bevat de werkwoorden waarvan de praesensstam eindigt op een \bar{i} (paradigma: capĕre, cepi-captum).

Dit is het voorbeeld van monere vervoegd en vertaald in alle tijden van de indicatief.

Monere	Actief	Passief
Ind. praesens	Monet Hij waarschuwt	Monetur Hij wordt gewaarschuwd
Ind. imperfectum	Monebat Hij waarschuwde	Monebatur Hij werd gewaarschuwd
Ind. futurum simplex	Monebit Hij zal waarschuwen	Monebitur Hij zal gewaarschuwd worden
Imperatief	Mone / monete Waarschuw	/
Ind. perfectum	Monuit Hij heeft gewaarschuwd	Monitus est Hij is gewaarschuwd
Ind. plusquamperfectum	Monuerat Hij had gewaarschuwd	Monitus erat Hij was gewaarschuwd
Ind. futurum exactum	Monuerit Hij zal gewaarschuwd hebben	Monitus erit Hij zal gewaarschuwd zijn

1.2.2 De deponente werkwoorden

Deponente werkwoorden zijn werkwoorden die passief gevormd worden, maar actief vertaald.
bv. hortari ; vereri ; loqui ; largiri ; pati.

1.2.3 De semi-deponente werkwoorden

Semi-deponente werkwoorden zijn werkwoorden die regelmatig zijn in de onvoltooide tijden, maar deponent in de voltooide tijden.

bv. audere ; gaudere ; solere ; confidere ; diffidere.

Uitzondering

Eén werkwoord is deponent in de onvoltooide tijden, maar regelmatig in de voltooide tijden. Dat is reverti.

1.2.4 De verkorte werkwoordsvormen

- In de actieve indicatief perfectum 3de p. mv. kan de uitgang -erunt verkort worden tot -ere.
bv. vetuere (vetuerunt)
- In de indicatief en de infinitief perfectum van ire wordt de dubbele -ii- tot één i voor een s.
bv. isti (iisti) en isse (isse)
- Wanneer in de actieve voltooide tijden -v-, -ve- of -vi- wegvallen, spreekt men over gesyncopeerde vormen.
bv. audierunt (audiverunt), clamaram (clamaveram) en clamasti (clamavisti)

1.2.5 De onregelmatige werkwoorden

	esse	posse	ire	ferre
ind. pr.	sum es est sumus estis sunt	possum potes potest possumus potestis possunt	eo is it imus it is eunt	fero fers fert ferimus feritis ferunt
ind. imperf.	eram eras erat eramus eratis erant	poteram poteras poterat poteramus poteratis poterant	ibam ibas ibat ibatmus ibatis ibant	feribam feribas feribat feribamus feribatis feribant
ind. fut. sim.	ero eris erit erimus eritis erunt	potero poteris poterit poterimus poteritis poterunt	ibo ibis ibit ibimus ibitis ibunt	feram feres feret feremus feretis ferent
ind. perf.	fui fuisti fuit fuimus fuistis fuerunt	potui potuisti potuit potuimus potuistis potuerunt	ii isti iit iimus istis ierunt	tuli tulisti tulit tulimus tulistis tulerunt
ind. plqmparf.	fueram fueras fuerat fueramus fueratis fuerant	potueram potueras potuerat potueramus potueratis potuerant	ieram ieras ierat ieramus ieratis ierant	tuleram tuleras tulerat tuleramus tuleratis tulerant
ind. plqmparf.	fueram fueras fuerat fueramus fueratis fuerant	potueram potueras potuerat potueramus potueratis potuerant	ieram ieras ierat ieramus ieratis ierant	tuleram tuleras tulerat tuleramus tuleratis tulerant
ind. fut. ex.	fuero fueris fuerit fuerimus fueritis fuerint	potuero potueris potuerit potuerimus potueritis potuerint	iero ieris ierit ierimus ieritis ierint	tulero tuleris tulerit tulerimus tuleritis tulerint

	velle	nolle	malle	ferri
ind. Pr.	volo vis vult volumus vultis volunt	nolo non vis non vult nolumus non vultis nolunt	malo mavis mavult malumus mavultis malunt	feror ferris fertur ferimus ferimini feruntur
ind. imperf.	volebam velebas volebat volebamus volebatis volebant	nolebam nolebas nolebat	malebam malebas malebat	ferebar ferebaris ferebatur ferebamur ferebamini ferebantur
ind. fut. sim.	volam voles volet volemus voletis volent	nolam noles nolet	malam males malet	ferar fereris feretur feremur feremini ferentur
ind. perf.	volui voluisti voluit	nolui noluisti noluit	malui maluisti maluit	latus sum latus es latus est latus Sumus latus estis latus Sunt
ind. plqmpperf.	volueram volueras voluerat	nolueram nolueras noluerat	malueram malueras maluerat	latus eram latus eras latus erat latus eramus latus eratis latus erant
ind. fut. ex.	voluero volueris voluerit	nolueram malueris noluerit	maluero nolueris maluerit	latus ero latus eris latus erit latus erimus latus eritis latus erunt

1.3 De conjunctief

1.3.1 De conjunctief praesens

- **Vorming**

Praesensstam + bindklinker a + persoonsuitgangen. *bv. moneam, tegam, capiar, verear.* Uitzondering:

- Bij de eerste vervoeging komt er echter een e in de plaats van de a. *bv. amem,*

ames, amet

- Bij de onregelmatige:
 - * ire → eam, eas, ...
 - * esse → sim, sis, sit, ...
 - * velle, nolle en malle → velim, nolim en malim

- **Vertaling**

- Aansporing:
 - * 1ste p. mv.
bv. Vivamus: laten we leven
 - * 2de p.
bv. Ne timeas: vrees maar niet
 - * 3de p.
bv. Arma cedant: De wapens moeten weg
- Overleggende vraag van het heden:
 - * 1ste p.
bv. Maneamus an abeamus?: Zouden we blijven of zouden we weggaan?
- Vervulbare wens:
 - * Met utinam
bv. Utinam bellum ne fiat : Hopelijk komt er geen oorlog.

1.3.2 De conjunctief imperfectum

- **Vorming**

Praesensstam + RE + persoonsuitgang (infinitief + persoonsuitgang)

bv. amarem, moneres, tegetet, audiremus, caperetis

- **Vertaling**

- Overleggende vraag van het verleden:
 - bv. Quid facerem?: Wat moest ik doen?*
- Onvervulbare wens van het heden:
 - bv. Utinam nunc Romae essem: Was ik nu maar in Rome*

1.3.3 De conjunctief perfectum

- **Vorming**

Perfectumstam + E + RI

bv. amaverim, monueris

- **Vertaling**

- Verbod:
 - bv. Ne adversarium timueris: Vrees niet voor de vijand.*

1.3.4 De conjunctief plusquamperfectum

- **Vorming**

- A: Infinitief perfectum A + persoonsuitgang
bv. Amavissem, monuisses
- P: Participium perfectum + conjunctief imperfectum van esse.
bv. Amatus essem

- **Vertaling**

- Onvervulbare wens van het verleden:
bv. Utinam vocabularum studuissem: Had ik die woordenschat maar geleerd.

1.3.5 Vervoeging amare

Amare	Actief	Passief
Conj. praesens	Amet	Ametur
Conj. imperfectum	Amaret	Amaretur
Conj. perfectum	Amaverit	Amatus sit
Conj. plusquamperfectum	Amavisset	Amatus esset

Hoofdstuk 2

Naamwoorden

2.1 Verbuigingen van de substantieven van de 1^{ste}, 2^{de} en 3^{de} klasse

	1 ^{ste} klasse			2 ^{de} klasse		3 ^{de} klasse	
	2 ^{de} verb.	1 ^{ste} verb.	2 ^{de} verb.	3 ^{de} verb.	3 ^{de} verb.	4 ^{de} verb.	5 ^{de} verb.
	Man.	Vr.	Onz.	Man./Vr.	Onz.	Man.	Vr.
<i>Nom.</i>	avus avi	rosa rosae	donum dona	dux duces	corpus corpora	fructus fructus	dies dies
<i>Acc.</i>	avum avos	rosam rosas	donum dona	ducem duces	corpus corpora	fructum fructus	diem dies
<i>Gen.</i>	avi avorum	rosae rosarum	doni donorum	ducis ducum	corporis corporum	fructus fructuum	diei dierum
<i>Dat.</i>	avo avis	rosae rosis	dono donis	duci ducibus	corpori corporibus	fructui fructibus	diei diebus
<i>Abl.</i>	avo avis	rosa rosis	dono donis	duce ducibus	corpore corporibus	fructus fructibus	die diebus
<i>Voc.</i>	ave						

2.2 Adjectieven van de 2^{de} klasse

Zoals bij de substantieven van de tweede klasse kan het uitzicht van de nominatief enkelvoud zeer uiteenlopend zijn. Bij de adjectieven onderscheidt men namelijk drie groepen:

- adjectieven met 1 uitgang voor de 3 genera.
bv. felix - felix - felix
- adjectieven met 2 uitgangen, 1 voor het mannelijk en vrouwelijk, en 1 voor het onzijdig.
bv. fortis - fortis - forte
- adjectieven met 3 uitgangen, 1 voor elke geslacht.
bv. acer - aceris - acere (celer en equester)

Uitzondering

Enkele adjectieven volgen de verbuiging der substantieven, met de ablatief enkelvoud op -e, de genitief meervoud op -um en de nominatief/accusatief onzijdig meervoud op -a.

bv. dives, pauper, princeps en vetus

2.3 Verbuigingen van de adjectieven van de 1^{ste} en 2^{de} klasse

	1 ^{ste} klasse			2 ^{de} klasse	
	Man.	Vr.	Onz.	Man./Vr.	Onz.
<i>Nom.</i>	bonus boni	bona bonae	bonum bona	felix felices	felix felicia
<i>Acc.</i>	bonum bonos	bonam bonas	bonum bona	felicem felices	felix felicia
<i>Gen.</i>	boni bonorum	bonae bonarum	boni bonorum	felicis felicium	felicis felicium
<i>Dat.</i>	bono bonis	bonae bonis	bono bonis	felici felicibus	felici felicibus
<i>Abl.</i>	bono bonis	bona bonis	bono bonis	felici felicibus	felici felicibus

2.4 Enkele uitzonderingen bij de onzijdige substantieven

Enkele onzijdige substantieven hebben de ablatief enkelvoud op -i, de genitief meervoud op -ium en de nominatief en accusatief meervoud op -ia.

- Animal, animalis → animali, animalium en animalia
- Mare, maris → mari, marium en maria
- Moenia, moenium → ...
- Milia, milium → ...

2.5 Wanneer -ium

In plaats van de uitgang -um voor de genitief meervoud treft men ook de uitgang -ium aan. Deze uitgang is de regel bij:

- substantieven die evenveel lettergrepen hebben in nominatief en genitief enkelvoud.
bv. civis, civis gen. mv. civium
- substantieven met een stam die op twee of meer medeklinkers eindigt.
bv. urbs, urbis gen. mv. urbium
- alle adjectieven van de 2de klasse.
bv. felix, felicis gen. mv. felicium

Uitzondering

Een aantal substantieven ('de kleine familie') heeft toch geen genitief meervoud op -um.

- Parentes, parentum (ouders)
- Pater, patrum (vader)
- Mater, matrum (moeder)
- Frater, fratrum (broer)
- Iuvenix, iuvenum (jongeman)
- Senex, senum (oude man)
- Sedes, sedum (zitplaats)
- Canis, canum (hond)
- Panis, panum (brood)
- Mensis, mensum (maand)

2.6 De uitzondering *domus*

Domus heeft een gemengde verbuiging, waarin men naast elementen van de derde ook elementen van de eerste klasse terugvindt.

Domus: vrouwelijk , 3de klasse. 4de verbuiging

Naamval	Enkelvoud	Meervoud
Nominatief	domus	domus
Accusatief	domum	domos
Genitief	domus	domorum
Datief	domui	domibus
Ablatief	domo	domibus

Hoofdstuk 3

Syntaxis van de naamvallen

3.1 De nominatief en de vocatief

- Onderwerp
bv. Alexander vicit.
- Gezegde
bv. Canis fidus est.
- Aangesproken persoon
bv. Tu quoque, fili mi!

Opmerking

Koppelwerkwoorden in het Latijn:

- esse: zijn
- fieri: worden
- videri: schijnen, lijken
- manere: blijven
- dici, appellari, vocari, nominari: genoemd worden, heten
- heberi, duci: beschouwd worden als
- creari: aangesteld worden tot

3.2 De accusatief

- Lijdend voorwerp
bv. serva cenam parat.
- Na voorzetsels
bv. Germani trans Rhenum habitabant.
- Onderwerp infinitiefzin
bv. Sentimus calere ignem.

- Richting
bv. Romam iter facimus.
- Prefixaccusatief
bv. Hannibal elephantos Alpes traduxit.
- Accusatief van inwendig voorwerp: bij onovergankelijke werkwoorden herneemt het begrip dat reeds in het werkwoord zit of is betekenisverwant met het werkwoord; soms een onzijdig voornaamwoord of adjectief.
bv. vitam vivere
- Accusatief van uitgebreidheid: in ruimte (hoever?), in de tijd (hoelang?) en bij natus, longus, altus en latus.
bv. Milia passuum octo aberat; decem annos natus

Opmerkingen:

- 2 lijdend voorwerpen bij rogare, docere, celare en poscere.
bv. aliquem aliquid rogare
- Een 2de prefixaccusatief bij werkwoorden samengesteld met trans of tra.
bv. exercitum flumen transportare
- Onovergankelijke werkwoorden worden overgankelijk door samenstelling met voorzetsel.
bv. ire + circumire
- Sommige werkwoorden zijn in het Latijn overgankelijk maar niet in het Nederlands.
bv. cavere, dolere
- Bij onpersoonlijke uitdrukkingen staat een lijdend voorwerp.
bv. me decet, me iuvat
- Voorzetsels met accusatief:
bv. ad, adversum, ante, apud, circa, circum, contra, erga, extra, in, infra, inter, intra, iuxta, ob, per, post, praeter, prope, propter, secundum, sub, super, supra, trans, ultra

3.3 De genitief

- Genitief van de bezitter
bv. Avi liber
- Onderwerpsgenitief
bv. Caesaris mors
- Voorwerpsgenitief
bv. Metus mortis
- Genitief van geheel
bv. Magna pars militum

- Genitief van plaats bij eigeamen steden 1ste klasse (SKE)
- Bij een substantief kan een verklarende genitief staan om een algemeen begrip nader uit te leggen: bij *causa* en *gratia* (omwille van) en *nomine* (in naam van).
bv. nomen Petri, causa amicitiae
- Bij een substantief kan een hoedanigheidsgenitief staan om een kenmerk of hoedanigheid uit te drukken; vaak verbonden met het substantief d.m.v. een koppelwerkwoord.
bv. hi feri homines sunt magnae virtutis

3.4 De datief

- Meewerkend voorwerp
bv. Da dextraum misero.
- Datief van voor- of nadeel
bv. Non scholae sed vitae discimus
- Voorwerpsdatief
bv. Vir bonus nemini nocet.
- Datief van de bezitter
bv. Regi duo filii erant.
- Prefixdatief
bv. Mortem servituti antepono
- Datief van de handelende persoon
bv. Nobis cogitandum est
- Datief van doel of strekking: komt voor bij:
 - werwoorden zoals *mittere*, *venire*, *dicere*, ...
 - bij *esse* (zijn tot, strekken tot)
 - meestal gaat deze datief vergezeld van een meewerkend voorwerp*bv. sibi gloriae esse, dies colloquio dictus est*
- Sommige onpersoonlijke werkwoorden hebben een meewerkend voorwerp
bv. mihi licet, mihi opus est.

3.5 De ablatief

- Ablatief van middel
bv. Stilo scribit
- Ablatief van oorzaak/reden
bv. Longo itinere fessi erant
- Ablatief van wijze
bv. Litterae magna cura scriptae sunt.

- Ablatief van tijdstip
bv. Aestate iter faciemus.
- Ablatief na voorzetsels
bv. Ex Aegypto venit.
- Ablatief van handelend voorwerp
bv. Navis vento agitur.
- Ablatief van handelende persoon
bv. Liberi a parentibus amantur.
- Voorwerpsablatief
bv. Vita fruere
- Ablatief van scheiding
bv. Tyrannus roma expulsus est.
- Ablatief van het 2de lid van de vergelijking
bv. celerior equo
- Ablatief van plaats:
 - Antwoord op vraag ubi?: eigennamen van steden 1ste en 2de klasse, tij totus en locus vaste uitdrukkingen
 - Antwoord op vraag qua?*bv. Athenis archontes erant*
- Ablatief van hoedanigheid
bv. aegro corpore fuerunt.
- Ablatief van prijs:
 - Preciese waardebeplating: *bv. decem sestertiis hoc emit*
 - Onbepaalde waarde uitgedrukt door een substantief
bv. magna pecunia vendidit.

Opmerking

- Ablatief van scheiding drukt uit:
 - de verwijdering
bv. domo profugit
 - de oorsprong of afkomst bij oriri, nasci, genitus
bv. nobili genere natus
 - waarvan men wordt beroofd, gescheiden, bevrijd
bv. poena liberatus.
- Voorzetsel met ablatief
bv. ab, cum, de, ex, in, prae, pro, sine, sub, super, sine

Hoofdstuk 4

De bijwoorden

4.1 Hoe vorm je bijwoorden?

Tal van bijwoorden worden afgeleid van adjectieven met behulp van de volgende algemene regels:

- Bij adjectieven van de eerste klasse wordt de -i van de genitief mannelijk enkelvoud vervangen door -e.
- Bij adjectieven van de tweede klasse wordt de -is van de genitief enkelvoud vervangen door -iter, -ter of -er.

bv. aeger ⇒ aegre, certus ⇒ certe, acer ⇒ acriter, sapiens ⇒ sapienter

Uitzondering!

Op deze algemene vormingsregel komen uitzonderingen voor.

- *bonus ⇒ bene*
- *tristis ⇒ triste*
- *facilis ⇒ facile*
- *alius ⇒ aliter*

4.2 De trappen van vergelijking

De vorming van de comparatief en superlatief der bijwoorden verstrekt van de trappen van vergelijking bij het adjectief.

- Voor de comparatief wordt de uitgang -ior vervangen door de onveranderlijke uitgang -ius.
- Voor de superlatief wordt de uitgang -us vervangen door de onveranderlijke uitgang -e.

bv. lentior ⇒ lentius, lentissimus ⇒ lentissime

Uitzondering!

Enkele bijwoorden vertonen onregelmatige trappen van vergelijking.

- *multum, plus, plurimum*
- *magnopere, magis, maxime*
- *paulum, minus, minime*
- *diu, diutius, diutissime*
- *saepe, saepius, saepissime*

Hoofdstuk 5

De trappen van vergelijking

5.1 De comparatief

- **Vorming**

Om de comparatief van een adjectief te vormen, wordt de uitgang van de genitief mannelijk enkelvoud vervangen door de uitgangen -ior (man.), -ior (vr.) en -ius (onz.)
bv. altior, altior, altius ; felicior, felicior, felicius

- **Verbuiging**

Tweede klasse (dux/corpus)

- **Tweede lid van de vergelijking**

- quam + zelfde naamval
- ablatief

- **Vertaling**

- relatief (met 2de lid vergelijking)
bv. celerior quam equus of celerior equo: sneller dan een paard
- absoluut (zonder 2de lid vergelijking)
bv. celerior equus: een te snel paard of een nogal snel paard

5.2 De superlatief

- **Vorming**

Om de superlatief van een adjectief te vormen, wordt de uitgang van de genitief mannelijk enkelvoud vervangen door de uitgangen -issimus, -a, -um.
bv. altissimus, altissima, altissimum ; felicissimus, felicissima, felicissimum

- **Verbuiging**

Eerste klasse (bonus)

- **Tweede lid van de vergelijking**

Genitief van geheel

- **Vertaling**

- relatief (met 2de lid vergelijking)
bv. celerrimus omnium animalium: het snelste van alle dieren
- absoluut (zonder 2de lid vergelijking)
bv. celerrimus equus: een zeer snel paard

5.3 Uitzonderingen

- *bonus* ⇒ *melior* ⇒ *optimus*
- *malus* ⇒ *peior* ⇒ *pessimus*
- *magnus* ⇒ *maior* ⇒ *maximus*
- *parvus* ⇒ *minor* ⇒ *minimus*
- *multi* ⇒ *plures* ⇒ *plurimi*

Hoofdstuk 6

De participia en de losse ablatief

6.1 De participia

Het Latijn kent 3 participia: een actief participium praesens, een passief participium perfectum en een actief participium futurum.

	Vorming	Verbuiging
Praesens	Praesensstam + -(e) ns, -ntis	Felix, felix, felix; felicis
Perfectum	Regelmatig: amatus, monitus, auditus Onregelmatig: zie stamtijden	Bonus, bona, bonum, boni
Futurum	Part. perfectum stam + -urus, -a, -um	Bonus, bona, bonum, boni

Hoe gebruiken?

- Met de waarde van een adjectief:
 - part. praesens
bv. florens, de bloeiende bloem
 - part. perfectum
bv. capta, de veroverde stad
 - part. futurum
bv. tempus futurum, de toekomstige tijd
- Met de waarde van een werkwoord (particium conjunctum)
 - Betrekkelijke bijzin (ingeleid door die of dat).
 - Bijwoordelijke zin van tijd (ingeleid door terwijl voor participium praesens, nadat voor het participium perfectum).
 - Bijwoordelijke zin van doel (om te / alleen bij participium futurum). Het participium drukt een eigen tijdsverhouding tot het hoofdwkwoord:
 - part. praesens: gelijktijdigheid
 - part. perfectum: voortijdigheid
 - part. futurum: natijdigheid
- Als onderdeel van een werkwoordsvorm:

- part. perfectum: in de passieve voltooide tijden
- part. futurum
 - * verbonden met de infinitief esse in de infinitief futurum, om in de infinitiefzin de natijdigheid uit te drukken.
 - * verbonden met de conjunctief praesens of imperfectum van esse, om in de indirecte vraag de natijdigheid uit te drukken.
 - * verbonden met de indicatief van esse, niet zozeer om de natijdigheid van de handeling uit te drukken, als wel om weer te geven dat men op het punt staat of van plan is te doen.

De participia van de deponente werkwoorden hebben een actieve betekenis.

6.2 De losse ablatief

Een bijzonder gebruik van het participium treft men aan bij de losse ablatief, dit is een zinsdeel in de ablatief, dat a.h.w. losstaat van het zinsverband en de waarde heeft van een bijwoordelijke zin (meestal van tijd).

- Het participium praesens, dat overeenkomt met het naamwoord in de ablatief, drukt een gelijktijdigheid uit met de handeling van de hoofdzin.

Opmerking

- Een participium praesens, in een losse ablatief gebruikt, heeft de ablatief enkelvoud op -e; als adjectief gebruikt heeft het de ablatief enkelvoud op -i.
- Een losse ablatief kan ook zonder participium voorkomen; in dat geval kan men er het niet-bestaande participium praesens van het koppelwoord esse bijdenken.
- Het participium perfectum, dat overeenkomt met het naamwoord in de ablatief, drukt een voortijdigheid uit ten opzichte van de handeling van de hoofdzin.

Opmerking

- De letterlijke vertaling van een losse ablatief met een participium perfectum is meestal passief. Maar een actieve vertaling levert vaak vlotter Nederlands op.

Hoofdstuk 7

Het gerundium & (*pseudo-*)gerundivum

7.1 Het gerundium

Het gerundium is een soort verbogen actieve infinitief praesens in de functie van een substantief; kan weg geen onderwerp of lijdend voorwerp zijn zoals de infinitief wel kan zijn in een complete zin.

- **Vorming**

Praesensstam + (e) -nd + uitgang. Er zijn maar 4 uitgangen:

- Accusatief: *-ndum*
- Genitief: *-ndi*
- Datief: *-ndo*
- Ablatief: *-ndo*

- **Vertaling**

Met een infinitief praesens:

- Accusatief: met voorzetsel *ad* om doel uit te drukken.
- Genitief: bij substantieven en adjectieven als onderwerps-, voorwerps- of verklarende genitief.
- Datief: als voorwerp bij werkwoorden om doel uit te drukken.
- Ablatief: na voorzetsels (*per, in*) en als bijwoordelijke bepaling van wijze, middel, oorzaak,...

7.2 Het gerundivum

Het gerundivum is passief en heeft de waarde van een adjectief; het is eigenlijk een adjectiefvorm van de infinitief praesens.

- **Vorming**

Praesensstam + (e) -nd + -us, -a, -um

- **Vertaling**

- Het wordt vertaald met 'moeten' en 'worden'; het is dan het naamwoordelijke deel van het gezegde bij het koppelwoord *esse*.
- Met een ontkenning of na *vix* vertalen we met 'mogen' of 'kunnen'.

- **Gebruik**

- Het kan voorkomen als onpersoonlijk passief in het onzijdig enkelvoud; we vertalen met 'men' of 'er' of 'actief met handelende persoon als onderwerp'.
- Handelend persoon wordt in de datief geschreven.
- Deponente werkwoorden hebben een passieve betekenis.
- Kan gebruikt worden als bijgesteld adjectief; het heeft dan een aparte betekenis.

7.3 Het *pseudo*-gerundivum

Een gerundium met een lijdend voorwerp; het Latijn laat deze constructie niet staan en verkiest een *pseudo*-gerundivum.

Werkwijze

- gerundium \Rightarrow gerundivum
- gerundivum neemt naamval over van het gerundium
- gerundivum neemt het getal en genus over van het lijdend voorwerp
- het lijdend voorwerp neemt de naamval over van het gerundium

Hoofdstuk 8

Voornaamwoorden

8.1 Het persoonlijk voornaamwoord

- ego, tu, is, nos, vos, ii, se (gebruiken om nadruk te leggen)
- se is reflexief, is niet
- nostri/vestri = voorwerpsgenitief
- nostrum/vestum = deelsgenitief

Enkelvoud

	Reflexief			Niet-reflexief		
	1 ^{ste} pers.	2 ^{de} pers.	3 ^{de} pers.	3 ^{de} pers.		
Nominatief	Ego	Tu	-	Is	Ea	Id
Accusatief	Me	Te	Se	Eum	Eam	Id
Genitief	Mei	Tui	Sui	Eius	Eius	Eius
Datief	Mihi	Tibi	Sibi	Ei	Ei	Ei
Ablatief	Me	Te	Se	Eo	Ea	Eo

Meervoud

	Reflexief			Niet-reflexief		
	1 ^{ste} pers.	2 ^{de} pers.	3 ^{de} pers.	3 ^{de} pers.		
Nominatief	Nos	Vos	-	Ii	Eae	Ea
Accusatief	Nos	Vos	Se	Eos	Eas	Ea
Genitief	Nostri/um	Vestri/um	Sui	Eorum	Earum	Eorum
Datief	Nobis	Vobis	Sibi	Eis	Eis	Eis
Ablatief	Nobis	Vobis	Se	Eis	Eis	Eis

8.2 Het bezittelijk voornaamwoord

- meus, tuus, eius, suus, noster, vester, eorum, suus
- suus is reflexief, eius/eiorum niet

8.3 Het aanwijzend voornaamwoord

- hic, haec, hoc (dichtbij), iste, ista, istud (wat verderaf), ille, illa, illud (veraf), is
- hic verwijst naar laatsgenoemde, ille naar eerstgenoemde
- iste heeft vaak negatieve bedoelen, ille vaak positief

	Enkelvoud			Meervoud		
	Man.	Vr.	Onz.	Man.	Vr.	Onz.
Nominatief	Hic	Haec	Hoc	Hi	Hae	Haec
Accusatief	Hunc	Hanc	Hoc	Hos	Has	Haec
Genitief	Huius	Huius	Huius	Horum	Harum	Horum
Datief	Huic	Huic	Huic	His	His	His
Ablatief	Hoc	Hac	Hoc	His	His	His

	Enkelvoud			Meervoud		
	Man.	Vr.	Onz.	Man.	Vr.	Onz.
Nominatief	Iste	Ista	Istud	Isti	Istae	Ista
Accusatief	Istum	Istam	Istud	Istos	Istas	Ista
Genitief	Istius	Istius	Istius	Istorum	Istarum	Istorum
Ablatief	Isti	Isti	Isti	Istis	Istis	Istis
Ablatief	Isto	Ista	isto	Istis	Istis	Istis

	Enkelvoud			Meervoud		
	Man.	Vr.	Onz.	Man.	Vr.	Onz.
Nominatief	Ille	Illa	Illud	Illi	Illae	Illa
Accusatief	Illum	Illam	Illud	Illos	Illas	Illa
Genitief	Illius	Illius	Illius	Illorum	Illarum	Illorum
Datief	Illi	Illi	Illi	Istis	Istis	Istis
Ablatief	Illo	Illa	Illo	Istis	Istis	Istis

	Enkelvoud			Meervoud		
	Man.	Vr.	Onz.	Man.	Vr.	Onz.
Nominatief	Is	Ea	Id	Ii	Eae	Ea
Accusatief	Eum	Eam	Id	Eos	Eas	Ea
Genitief	Eius	Eius	Eius	Eorum	Earum	Eorum
Datief	Ei	Ei	Ei	Eis	Eis	Eis
Ablatief	Eo	Ea	Eo	Eis	Eis	Eis

8.4 Het verwijzend voornaamwoord

- idem, ipse

- de -m wordt -n voor -de (bv. eorundem)
- ipse: bij nadruk, vooral tegenstellingen: vertaling dan: precies die, juist die, zelfs

	Enkelvoud			Meervoud		
	Man.	Vr.	Onz.	Man.	Vr.	Onz.
Nominatief	Idem	Eadem	Idem	Iidem	Eaedem	Eadem
Accusatief	Eundem	Eandem	Idem	Eosdem	Easdem	Eadem
Genitief	Eiusdem	Eiusdem	Eiusdem	Eorundem	Earundem	Eorundem
Datief	Eidem	Eidem	Eidem	Eisdem	Eisdem	Eisdem
Ablatief	Eodem	Eadem	Eodem	Eisdem	Eisdem	Eisdem

	Enkelvoud			Meervoud		
	Man.	Vr.	Onz.	Man.	Vr.	Onz.
Nominatief	Ipsa	Ipsa	Ipsum	Ipsi	Ipsae	Ipsa
Accusatief	Ipsam	Ipsam	Ipsum	Ipsi	Ipsae	Ipsa
Genitief	Ipsius	Ipsius	Ipsius	Ipsos	Ipsas	Ipsa
Datief	Ipsi	Ipsi	Ipsi	Ipsis	Ipsis	Ipsis
Ablatief	Ipsa	Ipsa	Ipsa	Ipsis	Ipsis	Ipsis

8.5 Het betrekkelijk voornaamwoord

- qui, quae, quod: genus en getal van het antecedent, naamval en functie in de betrekkelijke zin.
- pseudo-relativum: leidt een nieuwe zin in en verwijst naar een antecedent in de vorige zin. Het kan bijvoeglijk of zelfstandig gebruikt worden.
- het veralgemenend relativum:
 - quicumque/quaecumque/quodcumque: bij onbepaald antecedent: zowel zelfstandig als bijvoeglijk: betekent: al wie/wat, elke...die, alle...die
 - quisquis/quisquid: allen deze 2 zelfstandige vormen: al wie/wat

	Enkelvoud			Meervoud		
	Man.	Vr.	Onz.	Man.	Vr.	Onz.
Nominatief	Qui	Quae	Quod	Qui	Quae	Quae
Accusatief	Quem	Quam	Quod	Quos	Quas	Quae
Genitief	Cuius	Cuius	Cuius	Quorum	Quarum	Quorum
Datief	Cui	Cui	Cui	Quibus	Quibus	Quibus
Ablatief	Quo	Qua	Quo	Quibus	Quibus	Quibus

8.6 Het vragend voornaamwoord

- zelfstandig: quis, quae, quid?
- bijvoeglijk: qui, quae, quod?
- uter, utra, utrum? betekent wie/welk van beiden
- een vraag moet een inleidend woord hebben:
 - bijwoord of adjectief: ubi? Quantus? Cur? Quot?
 - vraagpartikel:
 - * -ne: neutraal, geen vertaling
 - * nonne: positief: toch zeker wel
 - * num: negatief: toch zeker niet
 - tweeledige vragen:
 - * tweede lid: an
 - * eerste lid: geen partikel, utrum of -ne
 - * vertaling: of
 - een retrorische vraag (= vraag waarop je geen antwoord verwacht of waarvan je het antwoord al kent) : heeft geen vraagpartikel

Hoofdstuk 9

Onbepaalde voornaamwoorden en voornaamwoordelijke adjectieven

9.1 Aliquis en quidam

	Enkelvoud	Meervoud
Zelfstandig	iemand, iets	sommige(n), enkele(n)
Bijvoeglijk	een	sommige, enkele

	Enkelvoud			Meervoud		
	Mannelijk	Vrouwelijk	Onzijdig	Mannelijk	Vrouwelijk	Onzijdig
Nom.	Aliquis (z) Aliqui (b)	Aliqua	Aliquid (z) Aliquod (b)	Aliqui	Aliquae	Aliqua
Acc.	Aliquem	Aliquam	Aliquid (z) Aliquod (b)	Aliquos	Aliquas	Aliqua
Gen.	Alicuius	Alicuius	Alicuius	Aliquorum	Aliquarum	Aliquorum
Dat.	Alicui	Alicui	Alicui	Aliquibus	Aliquibus	Aliquibus
Abl.	Aliquo	Aliqua	Aliquo	Aliquibus	Aliquibus	Aliquibus

	Enkelvoud			Meervoud		
	Mannelijk	Vrouwelijk	Onzijdig	Mannelijk	Vrouwelijk	Onzijdig
Nom.	Quidam	Quaedam	Quiddam(z) Quoddam(b)	Quidam	Quaedam	Quaedam
Acc.	Quendam	Quandam	Quiddam(z) Quoddam(b)	Quosdam	Quasdam	Quaedam
Gen.	Cuiusdam	Cuiusdam	Cuiusdam	Quorundam	Quarundam	Quorundam
Dat.	Cuidam	Cuidam	Cuidam	Quibusdam	Quibusdam	Quibusdam
Abl.	Quodam	Quadam	Quodam	Quibusdam	Quibusdam	Quibusdam

9.2 Quisquam en ullus

	Enkelvoud
Zelfstandig	enig, ook maar één
Bijvoeglijk	iemand, iets

9.3 Nemo, nihil en nullus

	Enkelvoud
Zelfstandig	niemand, niets
Bijvoeglijk	geen enkele

	Nemo	Nihil
Nom.	Nemo	Nihil
Acc.	Neminem	Nihil
Gen.	Nullius	Nullius rei
Dat.	Nemini	Nulli rei
Abl.	Nulla	Nulla re

9.4 (unus)quisque

	Enkelvoud
Zelfstandig	ieder(een)
Bijvoeglijk	ieder(e), elk(e)

	Mannelijk	Vrouwelijk	Onzijdig
Nom.	(unus)quisque	(una)quaeque	(unum)quidque (z) (unum)quodque (b)
Acc.	(unum)quemque	(unam)quamque	(unum)quidque (z) (unum)quodque (b)
Gen.	(unius)cuiusque	(unius)cuiusque	(unius)cuiusque
Dat.	(uni)cuique	uni)cuique	uni)cuique
Abl.	(uno)quoque	(una)quaque	(uno)quoque

9.5 Solus, totus, uter, uterque, neuter, alter en alius

	Vertaling	Genitief enkelvoud	Datief enkelvoud
Solus, -a, -um	Alleen, eenzaam	Solius	Soli
Totus, -a, -um	Geheel	Totius	Toti
Uter?, utra, utrum	Wie van beide(n)?	Utrius	Utri
Uterque, -a, -um	Elk van beide(n)	Utriusque	Utrique
Neuter, -a, -um	Geen van beide(n)	Neutrius	Neutri
Alter, altera, alterum	De andere (van de 2)	Alterius	Alteri
Alius, -a, -ud	(een)andere	Alterius	Alii

Hoofdstuk 10

De telwoorden

	Hoofdtelwoord	Rangtelwoord
1	Unus, a, um	Primus
2	Duo, duae, duo	Secundus
3	Tres, tres, tria	Tertius
4	Quattuor	Quartus
5	Quinqui	Quintus
6	Sex	Sextus
7	Septem	Septimus
8	Octo	Octavus
9	Novem	Nonus
10	Decem	Decimus
11	Undecim	Undecimus
12	Duodecim	Duodecimus
13	Tredecim	Tertius decimus
14	Quattuordecim	Quartus decimus
15	Quindecim	Quintus decimus
16	Sedecim	Sextus decimus
17	Septemdecim	Septimus decimus
18	Doudeviginti	Duodevicesimus
19	Undeviginti	Undevicesimus
20	Viginti	Vicesimus
21	Viginti unus	Vicesimus primus
22	Viginti duo	Vicesimus alter
28	Duodetriginta	Duodetricesimus
29	Undetriginta	Undetricesimus
30	Triginta	Tricesimus
40	Quadragesima	Quadragesimus
50	Quinquagesima	Quinquagesimus
60	Sexagesima	Sexagesimus
70	Septuagesima	Septuagesimus
80	Octoginta	Octogesimus
90	Nonaginta	Nonagesimus

	Hoofdtelwoord	Rangtelwoord
100	Centum	Centesimus
200	Ducenti	Ducentesimus
300	Trecenti	Trecentesimus
400	Quadringenti	Quadringentesimus
500	Quingenti	Quingentesimus
600	Sescenti	Sescentesimus
700	Septingenti	Septingentesimus
800	Octingenti	Octingentesimus
900	Nongenti	Nongentesimus
1000	Mille	Millesimus
2000	Duo milia	Bis millesimus
5000	Quinque milia	Quinquies millesimus
10000	Decem milia	Decies millesimus
100000	Centum milia	Centies millesimus

Hoofdstuk 11

Compleetieve zin

11.1 De infinitiefzin

De infinitiefzin heeft het onderwerp in de accusatief en de persoonsvorm in de infinitief.

- Infinitief als voorwerp:
 - na werkwoorden van mededeling: verba declarandi
bv. dicere (zeggen); narrare (vertellen); scribere (schrijven); confiteri (bekennen); docere (onderrichten); ostendere (tonen); ...
 - na werkwoorden van waarnemen en van oordeel zijn: verba sentiendi
bv. accipere (vernemen); audire (horen); sentire (voelen); videre (zien); arbitrari (menen); ignorare (niet weten); scire (weten); sentire (menen); ...
 - na werkwoorden die een gemoedstoestand uitdrukken: verba affectuum
bv. (ad)mirari (zich verwonderen); dolere (betreuren); gaudere (blij zijn); queri (klagen); ...
- Infinitief als onderwerp:
 - na est met een gezegde
bv. verum est (het is waar); fas est (het is toegelaten); opus est (het is nodig); ...
 - bij een aantal onpersoonlijke werkwoorden
bv. constat (het staat vast); decet (het past); licet (het is toegelaten); iuvat (het doet genoeg); oportet (het behoort); ...

Hoofdwkwoord: tegenwoordig of toekomstig

Servus dicit/dicet (*De slaaf zegt/zal zeggen*)

Voortijdig	Gelijktijdig	Natijdig
Patrem afuisse	Patrem abesse	Patrem afuturum esse
Dat vader afwezig geweest is	Dat vader afwezig is	Dat vader afwezig zal zijn

Hoofdwkwoord: verleden

Servus dixit (*De slaaf zei*)

Voortijdig	Gelijktijdig	Natijdig
Patrem afuisse Dat vader afwezig geweest was	Patrem abesse Dat vader afwezig was	Patrem afuturum esse Dat vader afwezig zou zijn

Let hierbij op de vertaling in het Nederlands: deze is wel afhankelijk van de tijd van het hoofdwkwoord. Een infinitief praesens moet je altijd gelijktijdig vertalen met het hoofdwkwoord, een infinitief perfectum altijd voortijdig, een infinitief futurum altijd natijdig!

Wanneer er in het Latijn een passief werkwoorden met een onbepaald onderwerp voorkomt, vergezeld van een infinitiefzin, dan verkiest men een persoonlijke constructie in het passief. Het onderwerp van de infinitief (accusatief) wordt dan het onderwerp van het hoofdwkwoord (nominatief) en een eventueel gezegde komt dan ook in de nominatief. Het hoofdwkwoord verandert dan soms van enkelvoud naar meervoud.

Dit komt vaak voor bij: dicere (zeggen); cogere (dwingen); tradere (overbrengen); ...

11.2 De indirecte vraag

De indirecte vraag is een compleetieve zin met een persoonsvorm in de conjunctief en ingeleid door een vragend woord:

- vragend voornaamwoord
bv. quis (wie); quisnam; uter (wie van beide?); ...
- vragend adjectief
bv. qualis (hoedanig?); quot (hoeveel); quantus (hoe groot?); ...
- vragend bijwoord
bv. ubi (waar); quando (wanneer); quam (hoezeer); quamdiu (hoeland); quo (waarheen); ...
- vraagpartikel
bv. num; -ne (vertaling: of)

Tijd	Gelijktijdigheid	Voortijdigheid	Natijdigheid
Praesens	Praesens	Perfectum	Praesens of participium op -urus + sim
Imperfectum of perfectum	Imperfectum	Plusquamperfectum	Imperf. of participium op -urus + essem
Futurum Simplex	Praesens	Perfectum	Praesens of participium op -urus + sim

Hoofdwkwoord: tegenwoordig of toekomstig
Nescit/Nesciet (*Hij weet niet/ zal niet weten*)

Voortijdig	Gelijktijdig	Natijdig
Ubi pater fuerit Waar vader geweest is	Ubi pater sit Waar vader is	Ubi pater futurus sit Waar vader zal zijn

Hoofdwkwoord: verleden

Nescivit (*Hij wist niet*)

Voortijdig	Gelijktijdig	Natijdig
Ubi pater fuisset	Ubi pater esset	Ubi pater futurus esset
Waar vader geweest was	Waar vader was	Waar vader zou zijn

11.3 De volitieve completieve zin

De gebiedende onafhankelijke zin wordt dus een volitieve completieve zin met als voegwoorden: ut(i) (dat); ne (dat niet), en de persoonsvorm in de conjunctief.

De volitieve completieve zin komt voor bij:

De werkwoorden die een uiting van de wil (bevel, streven, verwachting, wens, . . .) uitdrukken: de verba volendi en de verba efficiendi.

bv. curare (zorgen voor); efficere (bewerken); hortari (aansporen); imperare (bevelen); optare (wensen); petere (vragen); poscere (eisen); postulare (eisen); dare operam (moeite doen); orare (smeken); persuadere (overtuigen); monere (waarschuwen); statuere (beslissen); . . .

De vertaling in het Nederlands kan verschillend gebeuren naargelang de betekenis van het hoofdwkwoord: dat + aantonende wijs; dat + moeten + infinitief; te + infinitief

In de volitieve completieve zin verkiest het Latijn de tijdsverhouding van de gelijktijdigheid, alhoewel de betekenis natijdig is.

De conjunctief praesens drukt de vanzelfsprekende natijdigheid/gelijktijdigheid uit na een hoofdwkwoord dat tegenwoordig of toekomstig is.

De conjunctief imperfectum drukt de vanzelfsprekende natijdigheid/gelijktijdigheid uit na een hoofdwkwoord dat verleden is.

Hoofdwkwoord	Bijzin
<i>Tegenwoordig of toekomstig</i>	<i>Vanzelfsprekend natijdig</i>
Consul curat/curabit De consul zorgt ervoor De consul zal ervoor zorgen	Ut cives urbem relinquunt. Dat de burgers de stad verlaten. Dat de burgers de stad (zullen) verlaten
<i>Verleden</i>	<i>Vanzelfsprekend natijdig</i>
Consul curaverat De consul had ervoor gezorgd	Ut cives urbem relinquerent. Dat de inwoners de stad verlieten. Dat de inwoners de stad zouden verlaten.

11.4 Belangrijke aanvullingen bij de completiefzin

- Een tiental veel voorkomende verba volendi worden gevolgd door een infinitiefzin:
bv. velle (willen); nolle (niet willen); malle (liever willen); cogere (dwingen); cu-

pere (begeren); *iubere* (bevelen); *pati* (dulden); *prohibere* (verhinderen); *sinere* (laten gebeuren); *vertare* (verbieden)

- Sommige werkwoorden kunnen zowel door een infinitiefzin (mededeling) als door een volitieve completieve zin (bevel of bedoeling te geven) gevolgd worden. De vertaling in het Nederlands wordt dan natuurlijk anders.
- Bij deze werkwoorden kan eventueel ook nog een indirecte vraag geschreven worden zodat je zelfs 3 mogelijke completieve zinnen hebt bij 1 en hetzelfde werkwoord.
bv. scribere + infinitiefzin; scribere + ut + conjunctief; scribere + quis + conjunctief
- Bij sommige onpersoonlijke werkwoorden wordt ook een completiefzin geschreven ingeleid door *ut* of *ut non* + conjunctief praesens/imperfectum.
bv. accidit (het gebeurt); evenit (het gebeurt); restat (het blijft); mos est (het is de gewoonte); potest (het kan gebeuren); ...
- De *verba timendi* (vrezende) worden gevolgd door een volitieve completieve zin. Het voegwoord is echter *ne* (dat) of *ne non* (dat niet) met de conjunctief praesens/imperfectum voor de gelijktijdigheid.
bv. timere; vereri; metuere; ...
- De *verba impediende* (verhinderende) worden gevolgd door een completieve zin. Het voegwoord is *ne* + conjunctief voor de persoonsvorm.
bv. impedire (belemmeren); obstare (in de weg staan); ...
- Er bestaat ook een completiefzin in de indicatief. Deze komt zelden voor. Hij wordt ingeleid door het voegwoord *quod* (vertaling: dat)

Hoofdstuk 12

Bijwoordelijke bijzin

12.1 Inleiding

De bijwoordelijke bijzin is geen noodzakelijke aanvulling van de regerende zin en heeft de functie van een bijwoordelijke bepaling.

Er zijn 7 soorten bijwoordelijke bijzinnen.

- Gevolg.
- Doel.
- Tijd.
- Reden.
- Voorwaarde.
- Toegeving.
- Vergelijking.

De wijs kan zowel indicatief of conjunctief zijn. Dit hangt af van de voegwoorden!

WW hoofdzin	WW bijzin	
	Voortijdig	Gelijktijdig
Tegenwoordig	Perfectum	Praesens
Toekomstig	Perfectum	Praesens
Verleden	Plusquamperfectum	Imperfectum

12.2 Bijwoordelijke bijzin van gevolg

- ut (zodat) en ut non (zodat niet).
- conjunctief praesens of imperfectum.
- vaak in de hoofdzin: tam, tantus, ita, sic,...
- comparatief: quam ut in de bijzin (te... om).

12.3 Bijwoordelijke bijzin van doel

- ut (opdat) en ne (opdat niet).
- conjunctief praesens of imperfectum.
- onderwerp hoofdzin = bijzin → vertalen met om(niet)te.
- comparatief: quo = ut eo (opdat, om des te).

12.4 Bijwoordelijke bijzin van reden

- quia/quod (omdat) en quoniam (aangezien) → indicatief.
- cum 'cum causale' (omdat) → conjunctief.

12.5 Bijwoordelijke bijzin van tijd

Hier moeten we een duidelijk onderscheid maken tussen voegwoorden met indicatief of met conjunctief!

- Indicatief
 - ubi, cum, ut (wanneer, toen).
 - postquam (nadat).
 - dum (terwijl, zolang als).
 - ubi primum, cum primum, ut primum: zodra.
- Conjunctief
 - cum 'cum historicum' (toen).
 - imperfectum en plusquamperfectum.
 - het tijdsverband wordt bij de cum historicum nog aangevuld met een redengevend verband; tussen de handeling van de hoofdzin en de bijzin is er dus een duidelijk verband.
- Indicatief en conjunctief
 - geen echt verschil in de vertaling in de bijzin: de conjunctief wijst meestal op een verwachting, een bedoeling.
 - antequam, priusquam (voordat).
 - dum (totdat).
 - donec (totdat, zolang als).

Opmerking

- postquam wordt gevolgd door een indicatief perfectum; we vertalen wel met V.V.T.
- dum (terwijl) wordt gevolgd door een indicatief praesens; we vertalen wel gelijktijdig met het hoofdwerkwoord.

12.6 Belangrijke opmerking

- participium conjunctum en losse ablatief kunnen tijdbepalende of redengevende functies aangeven.
- andere constructies die een doelaanwijzende functie kunnen aangeven:
 - participium futurum als participium conjunctum.
 - gerundium, pseudo-gerundivum met ad, in de datief, in de genitief na causa.

12.7 Bijwoordelijke bijzin van voorwaarde

De voorwaardelijke bijzin wordt ingeleid door het voegwoord *si* (indien). We kunnen zowel indicatief als conjunctief in de bijzin schrijven.

- Indicatief
 - Realis: Hiermee leggen we een voorwaardelijk verband zonder meer tussen hoofd- en bijzin.
- Conjunctief
 - Praesens: Potentialis heden: het geheel is een mogelijkheid het heden.
 - Imperfectum: Irrealis heden: het geheel is als een onwerkelijkheid of onmogelijkheid in het heden.
 - Plusquamperfectum: Irrealis verleden: het geheel is als een onwerkelijkheid of onmogelijkheid in het verleden.
 - Vertaling: Je vertaalt met de overeenkomstige tijd van de indicatief. De praesens en imperfectum worden in het Nederlands in de voorwaardelijke wijs op dezelfde manier vertaald!!!
- Andere voegwoorden
 - *Nisi* (indien niet).
 - *Sivi* of *seu* (of indien).
 - *Sin* (maar indien).
 - *Sive...sive* of *seu...seu* (hetzij...hetzij); altijd indicatief!
 - Deze voegwoorden kunnen zowel indicatief als conjunctief.

Opmerking

- De losse ablatief en het participium conjunctum kunnen ook een voorwaardelijke betekenis hebben.
- De potentialis en irrealis van de bijwoordelijke bijzin van voorwaarde komen meestal voor in combinatie met een potentialis en irrealis in de hoofdzin; anderzijds kunnen de potentialis en irrealis in een (hoofd)zin voorkomen zonder een bijzin van voorwaarde.
- Een gewone mededelende zin is een realis; in de hoofdzin kan ook een mogelijkheid (potentialis) of onwerkelijkheid (irrealis) voorkomen. Deze worden in de conjunctief geschreven.

12.8 Bijwoordelijke bijzin van toegeving

- Indicatief:
 - Quamquam (hoewel).
- Conjunctief:
 - Licet (ook al).
 - Quamvis (hoewel, hoe ... ook).
 - Cum (hoewel): 'Cum concessivum'.
- Indicatief en conjunctief:
 - etsi en etiamsi (ook al, zelfs al).

Opmerkingen

- Vaak wordt een toegevende bijzin al in de hoofdzin aangekondigd door het bijwoord tamen (toch).
- Etsi en etiamsi zijn samenstellingen met si; vandaar dat hier zowel realis, potentialis als irrealis kan voorkomen.
- Ook de losse ablatief en het participium conjunctum kunnen een toegevende betekenis hebben.

12.9 Bijwoordelijke bijzin van vergelijking

- Indicatief:
 - Sicut, velut, tamquam (zoals).
- Conjunctief:
 - Quasi, tamquam si, velut si (alsof).
- Ac/atque of quam:
 - Ac/atque na idem, similis, ... (hetzelfde ... als).
- Ingeleid door een correlatief:
 - Correlatieven zijn adjectieven en bijwoorden die in combinatie met elkaar voorkomen en sterk op elkaar gelijken; er zijn vragende, aanwijzende en betrekkelijke correlatieven.

De correlatieve adjectieven

Vragend	Aanwijzend	Betrekkelijk
Qualis? (<i>hoe danig?</i>)	Talis (<i>zodanig</i>)	Qualis (<i>als</i>)
Quantus? (<i>hoe groot?</i>)	Tantus (<i>zo groot</i>)	Quantus (<i>als</i>)
Quot? (<i>hoeveel?</i>)	Tot (<i>zoveel</i>)	Quot (<i>als</i>)

De correlatieve bijwoorden

Vragend	Aanwijzend	Betrekkelijk
Quam? (<i>hoezeer?</i>)	Tam (<i>zozeer</i>)	Quam (<i>als</i>)
Quantum? (<i>hoeveel?</i>)	Tantus (<i>zoveel</i>)	Quantum (<i>als</i>)
Quotiens? (<i>hoeveel keer ?</i>)	Totiens (<i>zoveel keer</i>)	Quotiens (<i>als</i>)

Hoofdstuk 13

De bijvoeglijke bijzin

13.1 Inleiding

De bijvoeglijke bijzin wordt ingeleid door een betrekkelijk voornaamwoord (*qui, quicumque, quisquis*), een correlatief of een bijwoord van plaats.

13.2 Indicatief

Gewone wijs in de bijvoeglijke bijzin is de indicatief; je geeft dan aan dat deze bijzin een bepaling is zonder meer bij een antecedent.

13.3 Conjunctief

Wanneer je een bijgedachte wilt aangeven, dan gebruikt je de conjunctief. Meestal geef je dan een bijgedachte van ofwel:

- van doel: we vertalen dan meestal met 'moeten' of met een doelzin (om...).
- van gevolg: ook in de hoofdzin is er een aankondigend woord zoals *tantus, talis, tam,...*

13.4 De correlativa

Vragend	Aanwijzend	Betrekkelijk
<i>Ubi?</i> (waar?)	<i>Ibi</i> (daar)	<i>Ubi</i> (waar)
<i>Unde?</i> (vanwaar?)	<i>Inde</i> (vandaar)	<i>Unde</i> (vanwaar)
<i>Quo?</i> (waarheen?)	<i>Eo</i> (daarheen)	<i>Quo</i> (waarheen)
<i>Qua?</i> (waarlangs?)	<i>Ea</i> (daarlangs)	<i>Qua</i> (waarlangs)

Hoofdstuk 14

Overzicht van het gebruik van...

14.1 Overzicht van het gebruik van (-)ne

1. Vraagpartikel (directe vraag): *-ne wordt niet vertaald*
2. Vraagpartikel (indirecte vraag): *of*
3. Ontkenning: *niet*
4. Na verba volendi: *dat niet*
5. Na verba timendi en verba impediendi: *dat*
6. In de doelaanwijzende zin: *opdat niet, om niet te*

14.2 Overzicht van het gebruik van cum

1. Voorzetsel + ablatief: *(samen)met*
2. Cum temporale + indicatief: *wanneer, toen*
3. Cum historicum + conjunctief: *toen (en omdat)*
4. Cum causale + conjunctief: *omdat*
5. Cum concessivum + conjunctief: *hoewel*

14.3 Overzicht van het gebruik van ut

1. In de volitieve completieve zin + conjunctief: *dat*
2. In de gevolgaanduidende zin + conjunctief: *zodat, (zo)... dat*
3. In de doelaanwijzende zin + conjunctief: *opdat, om te*
4. In de tijdbepalende zin + indicatief: *wanneer, toen*
5. In de vergelijkende zin + indicatief: *zoals*

14.4 Overzicht van het gebruik van quod

1. Betrekkelijk voornaamwoord: *dat*
2. (bijvoeglijk) vragend voornaamwoord: *welk(e)*
3. Voegwoord: *omdat*

14.5 Overzicht van alle voegwoorden van de bijwoordelijke bijzin

	Soort zin	Voegwoord	Wijs + eventuele tijd	Vertaling
1	Doel	Ut Ne	Conj. praesens/imperfectum	Opdat Opdat niet
2	Gevolg	Ut Ut non	Conj. praesens/imperfectum	Zodat Zodat niet
3	Tijd	Ubi Cum Ut Postquam Dum Ubi primum Cum primum Ut primum Antequam Priusquam Dum Donec Cum	Indicatief Indicatie/conjunctief Conj. imperfectum/plusquamperf.	Wanneer, toen Nadat Terwijl, zolang als Zodra Voordat, vooraleer Totdat Totdat, zolang als Toen
4	Reden	Quia Quod Quoniam Cum	Indicatief Conjunctief	Omdat Aangezien Omdat
5	Voorwaarde	Si Nisi Sive Sin Sive...sive	Indicatief = realis Conj. pr/imperf = potentialis Conj. imperf/plusqperf = irrealis Indicatief	Indien Indien niet Of indien Maar indien Hetzij...hetzij
6	Toegeving	Quamquam Licet Quamvis Cum Etsi Etiam si	Indicatief Conjunctief Indicatief/conjunctief	Hoewel Ook al Hoewel, hoe...ook Hoewel Ook al, zelfs al
7	Vergelijking	(Sic)ut Velut Tamquam Quasi Tamquam si Velut si	Indicatief Conjunctief	Zoals Alsof

Hoofdstuk 15

De woordvolgorde

15.1 Vaste woordvolgorde

- Voegwoorden: vooraan in de zin
bv. et, sed, enim,...
- Tweede plaats: *autem, tamen,...*
- Voorzetsels: vóór de naamval
- Zinsdelen:
 - 1) Onderwerp
 - 2) Werkwoord
 - Bepalingen zo dicht mogelijk bij de substantieven
 - Koppelwerkwoorden: in het midden; est vooraan
 - Adjectieven:
 - * Determinatief (eigenschap; *bv. de slimme jongen*): na het substantief
 - * Kwalitatief (waarden; *bv. de droevige jongen*): voor het substantief
bv. contenta filia
- Non: vóór het werkwoord: ontkenning van de ganse zin

15.2 Expressieve woordvolgorde

- Inversie: woordvolgorde omkeren
- Disjunctie: uiteenplaatsen van woorden, die bij elkaar horen
- Verwisselen van plaats van determinatie en kwalitatieve adjectieven

Hoofdstuk 16

De stijlfiguren

Een stijlfiguur is een uitdrukking die een stijleffect tot stand brengt door een bijzondere formulering, een aparte zinsbouw, bijzonder gebruik van een woord. Stijlfiguren zijn niet noodzakelijke versieringen die ons taalgebruik verlevendigen, versterken of verzwakken.

- **Inversie:** Woordvolgorde omkeren.
bv. Eripiunt subito nubes caelum. (Plots nemen de wolken de hemel in.)
bv. Violite hominis impudentiam. (Zie de onbeschaamdheid van de man.)
bv. Bibes tu. (Je drinkt.)
- **Parallellisme:** Gelijke opbouw van zinnen of zinsdelen.
bv. Ego te teneo, ego dicta refello. (Ik neem je onder mijn hoede, ik weerleg je woorden.)
bv. Ausi sunt transire latissimum flumen, adscendere altissimos ripa, subire iniquissimum locum. (Zij hebben het aangedurfd een zeer brede rivier over te steken, zeer hoge oevers te beklimmen, een zeer ongunstig terrein te bestijgen.)
- **Chiasme:** Gekruiste woordvolgorde (a b b a)
bv. Laudis cupiditas, timor ignominiae. (De begeerte naar lof, de vrees voor beschimping.)
bv. Fragile corpus, animus sempiternus. (Breekbaar lichaam, eeuwige geest.)
bv. Temporis brevitatis, incursus hostium.
- **Hyperbaton:** Uiteen plaatsing van zelfstandig naamwoord en bijhorend adjectief.
bv. Magno cum murmure. (Met een luid gemor.)
bv. Magnaque inter eos existit introversio. (En er ontstond tussen hen een groot geschil.)
bv. Et haec in nostros fabricata est machina muros. (En die stelling is gemaakt tegen onze muren.)
- **Anafoor:** Herhaling van hetzelfde woord in het begin van de zin, woordgroep of zinsdeel.
bv. Dixit eos omnem nobilitatem, omnem equitatum, omnem senatum omississe. (Hij zei dat zij alle edelen, alle ruiters en alle senatoren hadden weggezonden.)
- **Alliteratie:** Opeenvolging van beginletters in opeenvolgende woorden.
bv. Fit sonitus spumante solo. (Er ontstaat geluid uit de bruisende zee.)

- **Polysyndeton:** Herhaling van dezelfde voegwoorden.
bv. Et vinum, et panem, et frumentum. (En de wijn, en het brood, en het graan.)
- **Asyndeton:** Verbinding zonder voegwoorden.
bv. Veni, vidi, vici. (Ik kwam en zag en overwon.)
- **Litotes:** Bewuste verkleining. Ook sterke bevestiging door ontkenning van tegendeel.
bv. Haud incognitus. (Helemaal niet ongekend = beroemd.)
bv. Non ignoro. (Ik weet niet niet = Ik weet het.)
- **Metafoor:** Vergelijking, betekenisoverdracht. Men gebruik een woord dat niet in relatie staat met het eigenlijke woord.
bv. Domus exilis Plutonis. (Het ijle huis van Pluto = Onderwereld.)
- **Metonymie:** Het gebruik van een woord i.p.v. een ander op basis van een zekere verwantschap tussen beide waarden.
bv. Bibo was. (Druiven drinken.)
- **Zeugma:** Verbinding van een woord met 2 verschillende woorden en telkens een andere betekenis.
bv. Deleto exercitu et imperatore. (Na de vernietiging van het leger en de dood van de bevelhebber.)
- **Pleonasme:** Overtollig woordgebruik.
bv. Aubribus audivi. (De oren horen.)
- **Hendyadis:** Adjectief dat bij een substantief hoort, wordt uitgedrukt door een nevenschikt substantief.
bv. vox et imploratio. (Smekende stem)
- **Hyperbool:** Overdrijving.
bv. Luce clarion. (Helderder dan het licht.)
- **Tmesis:** Uiteenplaatsing van een woord, dat normaal één woord is.
bv. Pruis Caesar quam venit. ⇒ priusquam (Voordat Caesar komt.)
- **Hypallage:** Een woord hoort qua betekenis bij een ander woord dan waar het grammaticaal bijstaat.
bv. Trepidat aures militum. (De zenuwachtige oren van de soldaten.) ⇒ Aures militum trepidorum. (De oren van de zenuwachtige soldaten.)
bv. Ibant obscuro sub nocte. (Ze gingen duister onder de nacht.)
- **Antithese:** Samenvoeging van 2 tegengestelde begrippen of gedachten.
bv. Vicat pudorem libido, timorem adacia. (Wellust heeft het gewonnen van schaamte, overmoed [heeft het gewonnen] van angst.)
bv. Edimus ut vivamus, non vivimus ut edamus. (We eten om te leven, we leven niet om te eten.)
- **Eufemisme:** Een verzachtende manier van uitdrukken. Het is ongeveer hetzelfde als een litotes.
bv. Omnia Gallia pacata. (Nadat gans Gallië tot vrede gebracht was. = Nadat gans

Gallië veroverd was.)

bv. Niet slecht = goed (eufemisme & litotes)

- **Oxymoron:** Gezegde dat zichzelf schijnt tegen te spreken, maar eigenlijk een diepe waarheid bevat.
bv. Mortui vivent. (Zij die dood zijn leven.)
- **Gradatie:** Iets steeds sterker beschrijven (zoals een climax).
bv. Abiit, excessit, evasit, erupit! (Hij ging weg, hij ging uit, hij ging buiten, hij brak uit!)

Hoofdstuk 17

De woordvorming

De Latijnse taal kent vele samenstellingen en afgeleide woorden.

17.1 De samenstellingen

1) De meest voorkomende samenstellingen zijn deze met een voorzetsel: werkwoorden, substantieven en adjectieven met een prefix (= voorvoegsel). Dit prefix (dus vroeger eigenlijk een voorzetsel!) kan wel verschillende vormen aannemen.

Enkele voorbeelden:

- **a, ab (au, abs):** weg, af, zonder, . . .
bv. Avertere (afwenden), abstinere (afhouden), abnormis (niet gewoon)
- **e, ex:** uit, weg, helemaal, . . .
bv. Educere (wegleiden), extrahere (uittrekken), exsomnia (slapeloos), edocere (grondig onderwijzen)
- **de:** naar beneden, helemaal
bv. Deicere (naar beneden werpen), decurrere (naar beneden lopen), deterrere (heel erg bang maken), devincere (helemaal overwinnen)
- **cum (com, con, cor, col, co):** samen, bijeen, geheel en al
bv. Componere (samenstellen), convocare (samenroepen), corripere (haastig iets grijpen), colligere (verzamelen), cohibere (in bedwang houden), corrumpere (bederven)
- **ob (of, oc, os, op):** tegen, voor
bv. Obicere (tegenwerpen), offere (aangebrenge), occurrere (tegemoet komen), ostendere (aantonen), opponere (opwerpen), obnoxius (onderworpen)
- **in (il, ir, im):** in, op, naar
bv. Ingredi (binnenvallen), infigere (insteken), inire (binnengaan), immittere (binnen zenden), irrumpere (binnenbreken)
- **ad (ac, af, at, al, as, ag):** naar, toe, aan, bij, . . .
bv. Adducere (leiden naar), accurrere (lopen naar), afficere (aandoen), attingere (aantaken), alligare (vastbinden), assumere (verbruiken), aggregare (verzamelen)

- **re (red):** terug, opnieuw
bv. Recedere (teruggaan), redintegrare (terug binnengaan), restituere (herstellen), requiescere (opnieuw rusten)
- **dis (di, dif, dir):** uiteen, weg
bv. Disicere (uiteenwerpen), divellere (losknopen), diffundere (uitgieten), diripere (losrukken), disiungere (ontbinden)
- **sub (suc, sus, sup):** onder
bv. Succumbere (ondergaan), sublevare (optillen), sustinere (vasthouden), supponere (onderplaatsen)

Opmerking

- ‘prae’ en ‘per’ hebben als prefix dikwijls een versterkende functie.
bv. praecclarus (heel helder), permultus (heel veel), perficere (voltooien), praefestinare (heel erg haasten)
- ‘de’ en ‘in’ hebben vaak een ontkennende functie, ze geven het tegenovergestelde aan.
bv. inimicus (vijandig), imprudens (onvoorzichtig), intutus (onveilig), dedecus (oneer), decolor (kleurloos)
- Door verzwakking verandert vaak de klinker in het 2de deel van deze samenstellingen:
 - a wordt e of i
bv. Deficere, aggredi, incidere
 - e wordt i
bv. retinere
 - ae wordt i
bv. incidere
 - au wordt u
bv. concludere

2) Er zijn ook samenstellingen die samengesteld zijn door samenvoeging van bestaande woorden.

Voorbeelden:

- **Substantief:**
 agricola (ager + colere), decennium (decem + annus)
- **Adjectief:**
 benevolus (bene + velle), biceps (bis + caput), bicolor (bis + color), particeps (pars + capere), pestifer (pestis + ferre)
- **Werkwoord:**
 significare (signum + facere), ludificare (ludus + facere), stupefacere (stupere + facere)

17.2 De afleidingen

Het gebruik van een suffix (een achtervoegsel) bij een wortel van een woord: dit suffix geeft een specifieke eigenschap aan.

Een wortel van een woord: Een wortel is de eenvoudigste kern van een woordgroep, een woordfamilie.

Een stam van een woord: Dit is het onveranderlijke deel van een woord.

bv. lector (lectoris) = lector is de stam en leg is de wortel (leg + tor)

Enkele voorbeelden:

De substantieven

- **ia, itia, itudo, itas:** eigenschap / hoedanigheid (bij adjectieven gevoegd)
bv. adulescentia (jeugd), avaritia (gierigheid), similitudo (gelijkheid), necessitas (noodzakelijkheid)
- **tus:** om leeftijd / sociale stand te noemen (van een naamwoord)
bv. iuventus (jeugd), servitus (slavernij)
- **us:** vormt een substantief van een werkwoord
bv. cantus (gezang), discessus (weggaan), comitatus (transport), reditus (terugkeren), cursus (loop)
- **tor** (vrouwelijk: *trix*): vormt een handelende persoon (van een werkwoord)
bv. accusator (aanklager), inventor (uitvinder), imperator (bevelhebber)
- **or:** een handeling / een blijvende toestand (van een werkwoord)
bv. amor (liefde), ardor (hitte), error (vergissing)
- **mentum, crum:** een middel / werktuig (van een werkwoord)
bv. munimentum (versterking), tormentum (foltering), sepulcrum (graf)
- **io:** handeling / gebeurtenis
bv. actio (daad), moderatio (matiging), dubitatio (twijfel)

Opmerking

Verkleinwoorden worden in het Latijn gevormd door een suffix.

bv. rex ⇒ regulus, filia ⇒ filiola, opus ⇒ opusculum, asinus ⇒ asellus

Adjectieven

Ook hier zijn er talrijke suffixen. Enkele voorbeelden van de meest voorkomende suffixen:

- **ax:** om een geneigdheid (vaak overdreven) te noemen
bv. audax (stoutmoedig), loquax (babbelaar)
- **(b)ilis:** om een mogelijkheid te noemen
bv. amabilis (bemind iemand), utilis (nuttig), laudabilis (waardig)
- **ilis of alis:** om een 'behoren tot' aan te geven
bv. mortalis (sterfelijk), virilis (mannelijk), popularis (volks)

- **osus**: vol van, rijk aan
bv. periculosus (vol van gevaren), gloriosus (eervol)
- **eus**: om een stofnaam aan te geven
bv. aureus (gouden), ferreus (ijzeren)
- **talrijke anderen**
bv. lentus, ox, ulus, idus,...

Werkwoorden

- **itare**: frequentatieven: een herhaalde handeling (bij supinum gevoegd)
bv. clamitare (herhaaldelijk roepen)
- **tare, sare**: intensitieven: een versterking van de handeling (bij supinum gevoegd)
bv. ostentare (aantonen), cursare (hard lopen)
- **scere**: inchoatieven: begin van een handeling (bij praesensstam gevoegd)
bv. crescere (beginnen te groeien), horrescere (beginnen bang te maken)

Hoofdstuk 18

Voorzetsels

- **A(b) + ablatief**
 - Plaats: *weg van, van bij*
 - Tijd: *sinds, vanaf, na*
 - Handelend persoon: *door*
 - Oorsprong of scheiding: *van*
- **Ad + accusatief**
 - Plaats: *bij*
 - Doel: *om te..., tot*
- **Ante + accusatief**
 - Plaats: *voor*
 - Tijd: *voor*
- **Apud + accusatief**
 - Plaats: *bij*
- **Circa + accusatief**
 - Plaats: *rondom, in de buurt van*
 - Tijd: *rond, omstreeks*
 - Benadering: *ongeveer*
- **Circum + accusatief**
 - Plaats: *rondom, in de buurt van*
- **Cum + ablatief**
 - Begeleiding: *(samen) met*
 - Wijze: *met*

- **De + ablatief**
 - Plaats: *van... uit, van... af*
 - Onderwerp: *over*
 - Reden & oorzaak: *wegens*
- **E(x) + ablatief**
 - Plaats: *uit, van*
 - Verwijdering in ruimere zin: *uit, van*
- **In + ablatief**
 - Plaats: *in, op*
 - Tijd: *tijdens*
- **In + accusatief**
 - Plaats: *naar, in*
 - Tijd: *tot in*
 - Richting in ruimere zin: *in*
- **Inter + accusatief**
 - Plaats: *tussen*
- **Intra + accusatief**
 - Plaats: *binnen*
- **Ob + accusatief**
 - Plaats: *voor*
 - Oorzaak & reden: *wegens, om*
- **Per + accusatief**
 - Plaats: *door(heen), over*
 - Tijd: *gedurende*
 - Bemiddelende persoon: *door (middel van)*
 - Wijze: *met*
- **Post + accusatief**
 - Plaats: *achter*
 - Tijd: *na*
- **Prae + ablatief**
 - Plaats: *voor... uit*

- **Praeter + accusatief**
 - Plaats: *langs, voorbij*
- **Pro + ablatief**
 - Plaats: *voor, vooraan op*
- **Prope + ablatief**
 - Plaats: *nabij*
- **Propter + accusatief**
 - Oorzaak & reden: *wegens*
- **Sine + ablatief**
 - Wijze: *zonder*
- **Sub + accusatief**
 - Plaats: *(tot) onder*
 - Tijd: *omstreeks, kort voor, kort na*
- **Sub + ablatief**
 - Plaats: *onder*
 - Tijd: *bij, omstreeks*
- **Super + accusatief**
 - Plaats: *boven (op)*
- **Super + ablatief**
 - Plaats: *boven (op)*
- **Trans + accusatief**
 - Plaats: *aan de andere kant van, over (...heen)*

Hoofdstuk 19

De indirecte rede

19.1 Inleiding

Iemands woorden kunnen we direct en indirect weergeven. Bij de indirecte weergave of “indirecte rede” in het Latijn wordt zo’n zin grammaticaal afhankelijk van een (soms verzwegen) werkwoord als *dicere* of *putare*. In het Nederlands is dit de zogenaamde semi-directe rede. Een voorbeeld:

- **Direct:** Hij zei : “Kom naar mij want ik wil met je spreken over je fouten.”
- **Indirect:** (Hij zei) dat hij naar hem moest komen want hij wilde met hem spreken over zijn fouten.

Bij Latijnse auteurs wordt de indirecte rede zeer dikwijls in de tekst ingevoegd zonder dat inleidend werkwoord. Er wordt steeds de derde persoon gebruikt. Bij de vertaling moet je deze Latijnse zinnen ook altijd vertalen in een verleden tijd en in de derde persoon!!!

19.2 De wijze van het werkwoord

Algemene regel: Alle hoofdzinnen en bijzinnen in de indirecte rede staan in de infinitief of in de conjunctief.

In de infinitief:

- De mededelende onafhankelijke zinnen (= realis, potentialis, irrealis)
- De infinitiefzinnen
- De retorische vragen

In de conjunctief:

- Alle gebiedende, wensende en toegevendende zinnen
- Alle echte vragen
- Alle bijzinnen (behalve de infinitiefzinnen)
- Een conjunctief van de directe rede blijft conjunctief in de directe reden

In de indicatief:

Dit kan toch eens voorkomen in de indirecte reden. Maar dan is het een toevoeging van de schrijver (dus de informatie stond er oorspronkelijk niet in de directe rede) of het is een verklarende bijvoeglijke zin.

19.3 De tijd van het werkwoord

Infinitief van de mededelende zin:

- Realis: infinitief praesens / perfectum / futurum (of fore ut / futurum esse ut + conjunctief)
- Potentialis: Infinitief futurum of fore ut / futurum esse ut + conjunctief
- Irrealis: Participium futurum + fuisse of futurum fuisse ut + conjunctief

De conjunctief: De regels van de overeenkomst!

19.4 De voornaamwoorden

Er zijn geen vaste regels maar meestal:

- verwijzen *se/suus* naar een 1^{ste} persoon van de directe rede.
- verwijzen *se/suus* naar een 2^{de} persoon van de wensende en gebiedende zin van de directe rede.
- verwijzen *ille/is/hic* naar een 2^{de}/3^{de} persoon van de directe rede.

19.5 Indirecte rede in ruimere zin

We noemen dit ook nog “de bedekte indirecte rede”. De schrijver deelt hier in de bijzin de gedachte mee van een ander persoon. Soms drukt de schrijver zijn eigen mening uit maar dan de mening van een ander (vroeger) ogenblik. Deze bijzinnen staan ook in de conjunctief. Voorbeeld: “Juno audierat gentem venturam esse quae olim Tyrias arces verteret.” : “Juno had gehoord dat er een volk zou komen dat ooit (naar men vertelde) de Tyrische burchten zou verwoesten.”

Dit tussenzinnetje “naar men vertelde” kan je dan altijd toevoegen!